

ФУНКЦІОНУВАННЯ ВЛАСНИХ НАЗВ У ТЕКСТАХ УКРАЇНСЬКИХ ЗАМОВЛЯНЬ

Уявлення тексту як певної семантичної єдності, інформативної цілісності, яка виражається за допомогою послідовності мовних знаків, дає підстави говорити про те, що процес породження тексту нагадує собою не нанизування слів, речень одне на одного, а швидше заповнення необхідними мовними одиницями певних ділянок у цілісному задумі мовця [1, с.47-56]. Звідси випливає висновок про те, що будь-який компонент мовної структури тексту зумовлений цим задумом, який, у свою чергу, детермінується позамовними чинниками, передусім прагненням мовця якимось вплинути на адресата — розширити, поглибити його знання, спонукати до дії, викликати певні емоції, переконати в чомусь тощо. Але цей комунікативний намір мовця - далеко не єдиний чинник, який впливає на мовне оформлення тексту. І добір лексичних одиниць, і конструювання певних типів синтаксичних структур зумовлюється також культурно-освітнім рівнем учасників спілкування, їх соціальними ролями, чинниками, пов'язаними безпосередньо з ситуацією спілкування - місцем, часом, присутністю сторонніх - людей тощо. Відповідно, текст містить у собі подібну інформацію, навіть якщо автор не мав на меті її передачу.

Саме така природа тексту дозволяє нам стверджувати, що замовляння як особливий фольклорний жанр відбивають архаїчну картину світу, є продуктом найдавнішого магічного світогляду наших предків. Мовна своєрідність цих текстів зумовлюється їх особливим призначенням та рядом світоглядних засад. За В.Петровим, світоглядний, ідеологічний чинник, прагматичне призначення і художній образ у замовляннях являють собою нерозчленоване ціле [6, с. 115-117]. Власне, осягнути глибину смислу заговірних текстів, зрозуміти логіку поєднання їхніх мовних компонентів можна лише з позиції тієї світоглядної системи, в межах якої вони були створені.

Тексти замовлянь - це не стільки особливі слова, скільки особливе поєднання слів. Для заговорів характерне порушення звичної синтагматики лексичних одиниць, що, у свою чергу, виявляє своєрідність семантики вживаних лексем. За заговірним словом закріплений цілий комплекс пропозицій, образно-символічний зміст [3, с.57-58]. Цей аспект замовлянь став предметом уваги багатьох дослідників (А.Астахова, Г.Барташевич, М.Новикова, О.Свиридов, А.Темченко, В.Харитонова та ін.).

2006 - Вип. 11. Частина I. Мовознавство Східнослов'янська філологія
всупереч чому, багато моментів залишаються до кінця нез'ясованими. Ми зосередили увагу на функціонуванні власних назв у структурі заговірної тексту. Мета даної статті - з'ясувати світоглядне підґрунтя появи цих лексем у текстах замовлянь, виявити функціональну своєрідність власних назв у заговорах. Матеріалом дослідження стали тексти збірника „Словесна магія українців” [7]. Усього проаналізовано 290 замовлянь різних тематичних груп (лікувальні, господарські, обереги, любовні). В опрацьованих текстах ми виявили 562 випадки вживання власних назв. Зафіксовані лексеми розподілено за такими групами: антропонімії, імена Бога і святих, топоніми та гідроніми.

Антропонімі - найчисельніша група власних назв, які трапляються в текстах замошійнь. Ідеться передусім про імена осіб - об'єктів магічного впливу (191 приклад). Ім'я людини в дискурсі замовлянь виявляється не тільки і не стільки вказівкою на певну особу, а носієм усього багатства інформації про неї, своєрідним ключем, знання якого робить можливим магічний вплив. Ім'я в межах магічного світогляду наділено справді чудесними властивостями: воно є невід'ємною частотою того, кому належить, частиною його душі, тому знати ім'я означає мати владу над людиною. І навпаки, практично не можна магічно вплинути на людину, якщо не знаєш її імені [8, с.261-279].

Ім'я того, кого замовляють, - неодмінний атрибут любовних замовлянь і більшості лікувальних: *Як (ім'я ч.) не обійдеться без ніг, без очей, без рук, без рум'янолиця, без щирого серця, так щоб (ім'я ч.) не обходився без (ім'я ж.), щоб він до (ім'я ж.) біг і кохав* [7, с.77] (зрозуміло, що в любовному замовлянні будуть два об'єкти магічного впливу, один із яких є, так би мовити, зацікавленою стороною, замовником магічної дії), *Волос виливаю, волос вимовляю, волос ви-зиваю з раби Божої (ім'я) пальців, з її кості, з її крові...* [7, с.37]. Якщо заговірний текст значний за обсягом, має складну структуру, ім'я об'єкта магічного впливу повторюється в ряді словесних магічних формул: *Як неба із землю не сходиться, так вроки з рабом Божим (ім'я) розходяться. Скидаю вроки від раба Божого (ім'я)... Усі святі, приступіте, від раба Божого (ім'я) вроки заберіте* [7, с.30]. Подібний повтор має на меті підкріпити й посилити ефективність магічного втручання.

Ім'я людини, як бачимо і з наведених прикладів, у багатьох випадках супроводжується або залежним(и) означенням(и), або усталеною прикладкою (зрідка ці два способи поширення поєднуються): *стала хрещеній (ім'я) виговорити* [7, с.31], *народженому, хрещеному, молитвенному (ім'я)* [7, с.36], *до Божої хрещеної (ім'я)* [7, с.27], *рабі Божій (ім'я)* [7, с.56], *до рожденного, народженого раба Божого (ім'я)* [7, с.20], *щоб рабу Божому (ім'я), рожденому, хрещеному, молитвенному, зуби не боліли...* [7, с.58]. Вживання подібних поширювачів виконує не

тільки характеризуючу функцію, а і є своєрідним оберегом, який не допускає надмірного втручання магічних сил. Порівняймо: подібну функцію виконують слова *покійний, царство йому небесне* при називанні імені мерця. їх мета - не допустити проникнення духу померлого зі світу мертвих у цей світ [5, с.358]. Тим не менше, у 58 випадках маємо вживання імені людини без супровідних характеристик: *Тут тобі не стоять, на колочки не брать, і кістки не ломить, і тіла не глумить, а (ім'я) спокій дати* [7, с.21], *3 качки - водиця, з (ім'я)-лихови-ця* [7, с.25]. *Є на небі три зірки: одна—ясна, друга —красна, а третя - (ім'я) прекрасна* [7, с.75].

Ім'я людини, на яку спрямований магічний вплив, функціонує в різних магічних словесних формулах. Типовим є вживання у спонукальних конструкціях — вигнаннях хвороби, у бажальних висловах, в інфінітивних висловах - заборонах, а також у розповідних реченнях, які повідомляють про певну дію магічної істоти (рідше - мовця): *Згинь, нечистий, з раба Божого (ім'я), згинь, счезни, пропади, і до нього більше не приходи, однині і довіку, до кінця світлих днів* [7, с.50], *Ісус Христос у йорданській воді купався, урочища щоб (ім'я) не боявся* [7,с.30], *Ісус Христос сидить і причитає, од раба Божого (ім'я) як вимовляє...* [7, с.21], *(ім'я) поговорю крики* [7, с.73].

Лише в десяти текстах, у яких збігаються особи мовця та об'єкта магічної дії, названо ім'я цієї людини — це обереги, замовляння від зубного болю й одне замовляння від кровотечі: *Поможіть рабу вашому (ім'я), відверніть мене від зла...* [7, с.44]. *Так щоб і у мене, раба Божого (ім'я), зуби не боліли, не щемли* [7, с.58], *дай, Господи, щоб і у мене, народженого, хрещеного (ім'я) кров остановилася* [7, с.54]. Це зовсім не означає, що особа мовця не представлена в текстах замовлянь. Досить поширеними є розповідні магічні формули, в яких описуються дії мовця - виконавця магічного обряду, але ця особа залишається анонімною: *Нужду-нужду, я тебе вимовляю, в чисте поле зсилаю* [7, с.26], *то я вас [соняшниці - О.О.] ножем висікаю, веретеном викручую, на васильки виливаю, ложкою вибираю* [7, с.69]. Анонімним залишається мовець і в багатьох оберегах, замовляннях на сон: *Лягаю я спати на ніч, буде мене охороняти...* [7, с.93].

У текстах замовлянь антропоніми функціонують не лише на позначення імені людини. Ця група власних імен вживається і для називання об'єктів магічного світу (таких випадків зафіксовано 32). Ім'я в такому разі - важливий атрибут названого об'єкта, знак його наближеності до реального світу, знак особливої магічності, оскільки ім'я виділяє предмет із ряду однорідних. Присвоєння імені магічній істоті, предмету тощо - один із прийомів уособлення, персоніфікації. Іменами наділяються, як правило, позитивні, корисні магічні сили, магічні Діячі-помічники, які виконують бажану для мовця дію: *Ішло три пан- 2006 - Вип. II. Частина I. Мовознавство Східнослов'янська філачогія ни, всі три Ганни, сіять рожу. Та рожка не зійшла, щоб так у раба Божого (ім'я) кров з руки не*

йшла [7, с.55], *Добрий день, вітре-брате Кондрате. Не вий, вітре, по долинах, а вий, вітре, по (ім 'я) слідах* [7, с.80]. Типовим є вживання паронімічних імен для називання магічних речовин - землі й води, до яких теж звертаються за магічною допомогою: *Добрідень тобі, вода Оляно!* [7, с.87], *Здрастуй, водо Уляно, земле Тетяно, колодязь Яків!* [7, с.92], *Добрий день, колодязь Абрам, земля Тетяна, вода Уляна* [7, с.84] (колодязь, зруб, ключі - різновиди втілення води як магічної речовини). На думку М.Новикової, поява цих атрибутів-паронімів пов'язана з дієсловом литися [2, с.210].

Власні імена зрідка приписуються і шкідливим магічним істотам: *Я тебе визиваю і воскреслою молитвою заклинаю, поіменно називаю: Грицько Кандиба! Тут тобі не стояти, жовтої кості не ламати, червоної крові не спивати* [7, с.69] (замовляння від младенчика). Наведений приклад виявляє особливо уважне ставлення до імені в заговорному дискурсивному просторі: знання імен хвороб (поіменно називаю) дає магічну владу над недугами. Саме це є причиною появи рядів однорідних членів речення на позначення типів, видів недуги: кожен із прикметників - її атрибут-ім'я: *Ці я вроки знаю, ці вигово-ряю, імужчинські, і жіночі, парубочі і дівочі, і циганські, і жидівські, і жидумані, погадані, зустрічні і наслані, вечірні, полувечірні, ночні, полуночні, подорожні* [7, с.30-31].

У замовляннях від зміїних укусів імена-атрибути мають іпостасі змії, яка, з одного боку, шкодить (кусає), з іншого - до неї ж звертаються по допомогу: *Вужу-вужу Данило! Гадюко-царице Катерино!* [7, с.88]. У подібних текстах змія називається *царицею*, має ряд християнських імен-атрибутів царственості. Отже, це архаїчна амбівалентна магічна сила [2, с.217].

Персоніфікуються завдяки вживанню власних імен і магічні рослини в текстах замовлянь від крикливців: *А в чорнім лісі - чорний дуб, чорний дід, чорна баба, і чорна дочка Катериночка. А в нас син Герасим. Та ваша ж дочка Катериночка на нашого сина Герасима послає сон із усіх сторон, щоб він спав, не прокидався, щоб тіла набирався. А в нас син Герасим посилає на вашу дочку Катериночку крикливиці- тирливиці, а не сонливиці* [7, с.72]. Ім'я, яким наділили магічну шкідливу силу, дозволяє мислити її наближеною до реального світу, і, відповідно, можливим стає магічний обмін хвороби на здоров'я.

Імена Бога і свят их. Це теж чисельна група власних назв у текстах замовлянь - усього ми зафіксували 282 приклади. По-перше, це різні лексеми, які називають Бога: *Бог* (20 прикладів), *Господи* (40 прикладів), *Господь Бог* (20 прикладів), *Ісус Христос* (42 приклади) і синонімічні перифрази - *Спаситель* (6 випадків), *Син* (2 випадки), *Отець*, *Син і Святий Дух* (3 приклади). Лексему *Бог* потрапляємо у магічних формулах-проханнях і побажаннях: *Першим разом, луччим часом, поможи мені, Боже, хрещеній, молитвенній (ім 'я) переляк вимовляти...* [7, с.33], *Лан Бог родить на всякого долю, жито, пшеницю і всяку пашиницю!*

[7, с.89]; у розповідних конструкціях - конста- таціях допомоги вищої сили: *не я помагаю - Бог помагає* [7, с.53]. Лексема *Гэсподь* (*Господи*) та поєднання двох слів виявилися час- тотнішими та поширеними в усіх типах магічних словесних формул: *Благослови мене, Господи, у святий час по святій землі ходити, твої чудеса творити, і спаси мене, Господи, на всіх путях-дорогах!* [7, с.45], *їхав сам Гэсподь Бог на своїому коні, на золотому сідлі, по кам янім мосту, з стальним тросом* [7, с.53].

Ісус Христос, як правило, виступає магічним суб'єктом у замовляннях, які містять епічну частину і (чи) діалог: він пересувається по дорозі або перебуває в певному магічно відзначеному місці та виконує ряд дій: *Іа морі білий камінь лежить, на камені—престол стоїть, на престолі - Ісус Христос сидить і причитас, од раба Божого (ім 'я) ляк вимовляє, викликає. на морі відсилає* [7, с.21], *їде Ісус Христос понад небесами, на воронам коні, на золотім сідлі* [7, с.52]. В іншій групі текстів ім'я *Ісуса Христа* звучить у конструкціях, що містять вербально виражене чи приховане порівняння: *Як цар Христос сїдав на призьбі, таку раби Божої (ім 'я) стань живїт на місце* [7, с.63]. Типовим є також вживання імені Христа у замовляннях-оберегах, зокрема в замовляннях на сон. У цих випадках, як правило, містяться імена (назви) як мінімум трьох магічних сил '*Христос—на землі, Христос-при мені, Христос—у головах, а янголи по боках* [7, с.83], *Пречиста Божя Мати, лягай зі мною спати, янголи - по боках, Ісус Христос - у головах* [7, с.83]. Подібні тексти являють собою так звані формули магічного огороження: ствердження наявності тієї чи іншої магічної сили з усіх сторін від мовця має забезпечити від проникнення магічної шкоди.

Досить чисельну групу становлять імена різних християнських святих (56 прикладів). М.Новикова доводить, що поява імен християнських святих у давніх текстах замовлянь свідчить не так про те, що слов'яни-язичники сприйняли нову релігію, а швидше про те, що вони підпорядкували нових святих і нову символіку давнім уявленням: давні слов'яни-язичники в християнстві сприймали „передусім не нові значення, а старі символи" [виділення автора — О.О.] [2, с.293]. Багато імен християнських святих стали просто заміниками імен давніх язичницьких богів, як-от Георгій Побідоносець замінив купальського Ярила [2, с.295]. І досі досить чисельна група текстів замовлянь представляє одночасну магічну дію і святих християнства, і давніх магічних сил: *Зорі-зорі, йдїть на панські гори, на панських горах стояло три каплиці, там сидїло три дївиці, одна - пише, друга—читас, Матїр Божя за престол приступає, (ім 'я) замовляє. Зуби-зуби! Щоб ви не болїли під молодик і під повня, а*

2006 - Вип. 11. Частина I. Мовознавство Східнослов'янська філологія
заболіли, як мертві загомоніли. Іде пан на коні, на золотім сідлі, правою
рукою махає з (ім 'я) зуба всю хворобу на море ссилає [1, с.57]. Наведений
текст складається із трьох функціонально рівноправних частин. У першій
частині змальовуються магічні дії „трьох дівичь”, причому однією з них
виявляється *Матір Божа*, хоча слід зазначити, що саме вона виконує
основну дію - вигнання хвороби. Але, як бачимо, Богоматір перебуває в
ряду інших магічних істот, так само, як і вона сильних, відзначених. Друга
частина тексту являє собою різновид паралелістичної за-говірної формули
[4]. У третій частині тексту змальовано дії ще одного магічного суб'єкта -
це *пан*, який має атрибути магічності: їде на коні, має золоте сідло (золотий
- колір царственості, магічної могутності). Якщо *Матір Божа* хворобу
замовляє, то цей пан виконує фізичну дію - він хворобу *змахує*. Як бачимо,
в дискурсі замовлянь християнські святі не є визначальними магічними
діячами, вони перебувають у ряду інших таких же могутніх суб'єктів.

Одна група християнських святих, згадуваних у текстах замовлянь,
виявляється, так би мовити, вузько спеціалізованою: ці святі ніби
закріплені як помічники лише в певних ситуаціях. Інші ж святі так не
„спеціалізуються”. Наприклад, до святого Миколая (Миколи) найчастіше
звертаються в замовляннях-оберегах і в замовляннях на добру дорогу:
Микола, Божий угоднику! Ти і в полі, ти і в домі, в дорозі і в путі. Спаси і
сохрани від усякого зла [7, с.80]. Разом із тим, ім'я цього угодника містять і
тексти лікувальних замовлянь: *Святий отче Микола-угодник, поможи (ім*
'я) ляк говорити [7, с.22].

Типовим є вживання імен святих як ряду однорідних членів речення -
це можуть бути і зачини чи закріпки заговірних текстів, і прохальні
формули основного тексту: *Господи, всі святі угодники, станьте нам у*
помощах: святий Петро, святий Павло, святая Покрова, святая
Варвара... [7, с.27].

Найчастіше з усіх християнських святих у текстах замовлянь зга-
дується Богородиця - таких прикладів зафіксували 91. У більшості
випадків звучить власна назва *Божа Мати*: *Ішла Божа Мати, золотою*
палочкою опиралась [7, с.48], Ішла Мати Божа калиновим мостом, піде
'язана золотим трестом, ішла вона, шагала і сорок святих у поміч
виливала [7, с.36]. Крім того, маємо цілий ряд перифраз (усього 21),
частина з них складається з кількох імен Божої Матері: *Діва Марія [1,*
с.34,65], Пресвята Богородиця [7, с. 23,24, 36, 64, 82, 86], Матінка
Пресвята Владичиця, Пресвята Богородиця [7, с.45], Христова Мати [7,
с.53], Пресвята Богородиця Мати Марія [7, с.27], Свята Покрова, Мати
Христова [7, с.47] та ін.

Божа Мати - магічний суб'єкт багатьох українських замовлянь
різних тематичних груп. Вона найчастіше перебуває в дорозі, щоб прийти і
допомогти людині, позбавити людину від недуги, забезпечити

ти від магічної шкоди. У ряді подібних замовлянь розробляється мотив зустрічі двох магічних суб'єктів, і *Божя Мати* досить часто діє вкупі з *Ісусом Христом*: *Іде Мати Божя з золотим хрестом, золотим мостом. Стрічає її Ісус Христос* [7, с.20]. Пересування магічного діяча в контексті замовлянь має символічне значення: за М.Но-виковою, це збільшення/зменшення буття суб'єкта щодо тієї чи іншої просторової координати [2, с.286, 289-290]. Дорога ж осмислюється як магічний простір, що пов'язує реальний і магічний світи, світ позитивних магічних сил і так званий антисвіт, місце перебування хвороб, усього лихого і шкідливого.

Ім'я *Божої Матері* трапляється і в замовляннях іншої будови: вона перебуває в певному магічно відзначеному місці й виконує певні дії чи просить інші магічні сили допомогти людині: *Мати Божя на вратах стояла, своїм духом подихала, рабу Божому (ім'я) пристрім і врокизганяла...* [7, с.35] (воротавиступають у символічному значенні межі реального і магічного, магічних позитивного і негативного світів), *На синьому морі камінь лежить, на камені Матір Божя стоїть. Що вони роблять? (ім'я) бородавки зганяють, ріжуть, печуть, рубають, їх у море укидають* [7, с.51].

Крім того, до Божої Матері звертаються із проханнями про допомогу у заговорюванні, її просять вберегти людину від лихих впливів (у замовляннях-оберегах), констатують її допомогу у розповідних формулах замовлянь: *Я в дорогу вирушаю з Господом Богом, з Матір'ю Божою і з двома янголами. Святий отець Миколай позаду, Мати Божя попереду, що Матінці Божій - то й мені* [7, с.43-44], *Матір божя на престолі стояла, младенчика держала, народженому мла-денчику крикливці змовляла та на море пускала* [7, с.73]. Такі особливості синтагматичного оточення власних назв Богородиці дають підстави зробити висновок про своєрідність образу Божої Матері в українських замовляннях - „господині величезного світового дому, яка проходить по всіх закутках і засіках, повсюди дає лад і стежить за добробутом” [2, с.295] (пор.: *Матір Божя прийшла зі своїми замками, замкнула мене від усіх ворогів, а ключі з собою забрала* [7, с.46]).

У двох текстах ім'я Богородиці сусідує з уособленим найменуванням магічної речовини-води: *Водице-Улянице, Пресвятая Матір Божя, станьте мені на сторожі, станьте мені у помочі, допоможть уроки-урочища відкликати* [7, с.30], *Добрий день, кринице, золота Богородице! У тебе чотири вугли, а три джерела. Як до тебе вода прибуває - хай так до мене здоров'я прибуде!* [7, с.91]. Як бачимо, у другому випадку онім *Богородиця* виступає прикладкою до звертання *кринице*. Це може свідчити про те, що в даних контекстах *Божа Мати* заступила місце давнього божества, покровителя водяної стихії, яка може змивати лихо й шкоду, а також наповнювати добром.

Топоніми і гідроніми. Це нечисельна група власних назв у текстах українських замовлянь (17 прикладів), хоча локативні синтаксеми є обов'язковим елементом багатьох замовлянь: *На морі, на білокомор'ї*

2006 - Вип. 11. Частина Мовознавство Східнослов'янська філологія
стояв дуб, під тим дубом лежав камінь, на тому камені — два парні сиділи [7, с.57], *На морі-океані стоїть дуб, в тому дубі гніздо і гнізде-ниця, в том гнізді - Іван Золотоус* [7, с.89]. Подібні тексти представляють типові приклади оформлення локативів на позначення просторового розміщення магічних персонажів на основі послідовного називання просторових координат одної через іншу в напрямку зменшення, конкретизації їхнього обсягу. Простір замовлянь - концентричний: море - на морі острів - на острові дуб (камінь та ін.) - на дубі (камені та ін.) магічний персонаж. Кількість ланок може скорочуватися до двох (море - на морі дехто), а може й зростати до чотирьох-п'яти. Такий простір, на думку М.Новикової, є нічим іншим, як круговою моделлю святилища або концентричного лабіринту [2, с.207].

У двох випадках центр магічного простору означається як *острів Буян* [7, с.52], паронім - *Гоян* [7, с.55]. Уживання такого топоніма характерне для російської магічної традиції, але не є типовим для української. Натомість місце перебування магічних сил може означуватися топонімом *Осіяньска (Сіеньска, Сіонська) гора: На Осіяньській горі стоїть церква, в той церкви — камінніє попи, камінніє дяки, камінніє книжки...* [7, с.89], *На Сіонській горі стоїть дуб зелен, під тим дубом зеленим огні горять, котли киплять...* [7, с.26]. Магічна гора - центр магічного світу - може мати й інші назви: *Єрусалимська* [7, с.21], *Ара-рати* [7, с.87]. Розглянуті топоніми безпосередньо пов'язані з християнською міфологією, у контексті якої мають виразну позитивну семантику добра. Але в дискурсивному просторі замовлянь ці власні назви є лише досить пізніми заміниками давніх локативів на позначення елементів магічного простору. Свідченням цього є, зокрема, амбівалентна природа згаданих топонімів: з одного боку, у вказаних місцях перебувають позитивні магічні суб'єкти, з іншого - туди відсилають хвороби: *Пречиста Божя Мати, помози мені намовки виганяти, на Осі-янські гори, на ліси відсилати* [7, с. 25], *Вимовляла я й виговоряла, на Сіянські гори посилала* [7, с. 31]. У такому разі власні назви виступають заміниками традиційних позначень місць відсилки (перебування) шкідливих сил - болота, лісу, піску, степу тощо, пор.: *Ідіть на круті береги, на жовті піски, на зелені лози...* [7, с. 30], *А ти, Іван Богослов, вибери всю худу кров, і винеси на очерета, на болота...* [7, с.2 0], *Я одсилаю намхі, на болота, на гниліє колоди...* [7, с. 73], *летіть собі на сухіліса, на гнилі болота...* [7, с. 90].

Таку ж амбівалентність виявляють власні назви морів: по них пересуваються позитивні магічні істоти, і на ці моря відсилаються недуги, причому власна назва може входити як однорідний член речен

ня до традиційних локативів: *Йшла Божая Мати через Чорне море Т.. [7, с. 26], я тебе зсипаю на Біле море, на Чорне море, на Червоне море, на очерета, на болота, на каміння, на кремення [7, с. 37].*

Ще одна власна назва в дискурсі замовлянь - гідронім *ріка Йордан*. Лише один текст фіксує вживання цієї назви у функції локатива: *На морі-океані, на ріці Йордані, на камені-олтарі стоїть Матінка Пресвята Богородиця...* [7, с. 45]. Інші випадки - це вживання цієї лексеми на означення магічного суб'єкта, а саме магічної речовини - води: *Орданська ріка, очищаєш ти луги і береги, очисти народженого, хрещеного (ім 'я) од його болезні!* [7, с. 29], *Ти, вода Ордана. ти - від Бога дана, ти обмиваєш од осуги, осоруги, ти обмий твою народжену, хрещену, рабу Божу (ім 'я) від болезні, печалі...* [7, с. 92]. Вода в дискурсі замовлянь наділяється властивістю змивати недугу, очищати людину від магічної шкоди, тому цілком очікувано, що вона набула атрибуту *йорданська* - та, в якій хрестився Ісус.

Таким чином, власні назви є важливим компонентом структури заговірних текстів. Основна їх функція - позначати магічну силу, могутність, відзначеність певних суб'єктів та об'єктів, місць тощо. Виголошення імені людини — об'єкта заговорювання робить її відкритою для магічного впливу. Причиною цього є давні магічні уявлення ' про слово, ім'я як сутність предмета, людини. У ряді випадків антро- поніми вживаються на означення деяких магічних сил (істот). У цьому разі власне ім'я є знаком наближеності магічного діяча до справжнього, реального світу, знаком долучення до людського світу'. Дуже чисельну групу власних назв становлять у текстах українських замовлянь імена Бога і християнських святих. Спостереження за синтагматикою цих імен дозволяє говорити про те, що вони є досить пізніми елементами текстів замовлянь і називають не стільки того чи іншого святого, як є позначеннями корисної магічної сили, здатної за ряду умов знешкодити лихий вплив чи забезпечити від нього. Функцію позначення елементів магічного простору чи межі реального й магічного світів виконують у текстах замовлянь топоніми й гідроніми. Загалом же власні назви допомагають підкреслити чітку структурованість магічної світобудови, особливо виділяють найбільш значущі, найбільш могутні елементи магічного світу.

ЛІТЕРАТУРА

- 1- Новиков А.И. Семантика текста и ее формализация. - М.: Наука 1983.-215 с.
2. Новикова М.О. Коментар // Українські замовляння / Упоряд. М.Н.Москаленко; Авт. передм. М.О.Новикова. - К.: Дніпро, 1993 - С. 199-306.

3. Остроушко О. А. Семантико-синтаксична структура текстів українських замовлянь: Дис... канд. філол. наук. - Кривий Ріг, 2002. - 201 с.
4. Остроушко О.А. Семантико-синтаксична характеристика паралелістичних формул українських замовлянь // Дослідження з лексикології і граматики української мови: 36. наук. пр. - Дніпропетровськ, 2003. - С.97-103.
5. Остроушко О.А. Комунікативні магічні табу в духовній культурі сучасних українців // Література. Фольклор. Проблеми поетики: 36. наук. пр. - Вип. 18. - 4.2. - К.: Акцент, 2004. - С. 353-361.
6. Петров В. Український фольклор (Заговори, голосіння, обрядовий фольклор народно-календарного циклу)//Берегиня. -1996. -Ч. 1- 2, —С.114-131.
7. Словесна магія українців / Упоряд. В.Фісун. - К.: Вид-во „Бібліотека українця”, 1998. - 102 с.
8. Фрззер Дж.Дж. Золотаяветвь: Исследование матери ирелигии/Пер. с англ. - М.: ООО „Фирма „Издательство АСТ”, 1998. - 784 с.

АНОТАЦІЯ

У статті йдеться про функціональну своєрідність власних назв у текстах українських замовлянь. Власні назви розглядаються як важливий структурно-семантичний компонент заговірних текстів, поява якого зумовлена рядом особливостей давнього магічного світогляду. Ключові слова: магічний, замовляння, власна назва, текст, дискурс.

SUMMARY

The functional peculiarity of the proper names in the Ukrainian charm exorcisms is described in this article. The proper names are examined as an important semantic-syntactic component of the charm exorcisms' texts. This component reveals some peculiarities of magic world outlook system. Key words: magic, charm exorcisms, proper name, text, discourse.